

B i j l a g e 1 0 :

A r c h e o l o g i s c h o n d e r z o e k

**Heerenveen,
Centrum-West (Fr.)**

Een Inventariserend Archeologisch
Veldonderzoek

2006-03/12

*Heerenveen, Centrum-West (Fr.):
Een Inventariserend Archeologisch
Veldonderzoek*

Een onderzoek in opdracht
van de gemeente Heerenveen

april 2006
Steekproefrapport 2006-03/12
ISSN 1871-269X
CIScode 16745
auteurs: drs. Caroline Tulp
dr. Johan Jelsma

De Steekproef, Archeologisch
Onderzoeks- en Adviesbureau
Hogeweg 3
9801 TG Zuidhorn
telefoon 050 - 5779784
fax 050 - 5779786
internet www.desteckproef.nl
e-mail info@desteckproef.nl

Inhoud

1. Inleiding	1
1.1 Aanleiding en doel	1
1.2 Locatie	1
1.3 Administratieve gegevens	1
2. Methoden en Technieken	3
2.1 Bureauonderzoek	3
2.2 Veldonderzoek	3
3. Resultaten en Interpretatie	5
3.1 Bureauonderzoek	5
3.2 Veldonderzoek	9
4. Conclusies en Advies	10

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

In opdracht van de gemeente Heerenveen, vertegenwoordigd door de heer G. Haanstra, is een inventariserend archeologisch veldonderzoek uitgevoerd in plangebied Centrum-West te Heerenveen. De aanleiding voor het onderzoek is de geplande herontwikkeling van dit deel van het centrum. De plannen zijn in vier deelgebieden opgedeeld en het archeologische onderzoek is uitgevoerd in deelgebied A en de zuidoostelijke helft van deelgebied B. Op het terrein zijn woningen, winkels en parkeerruimte gepland.

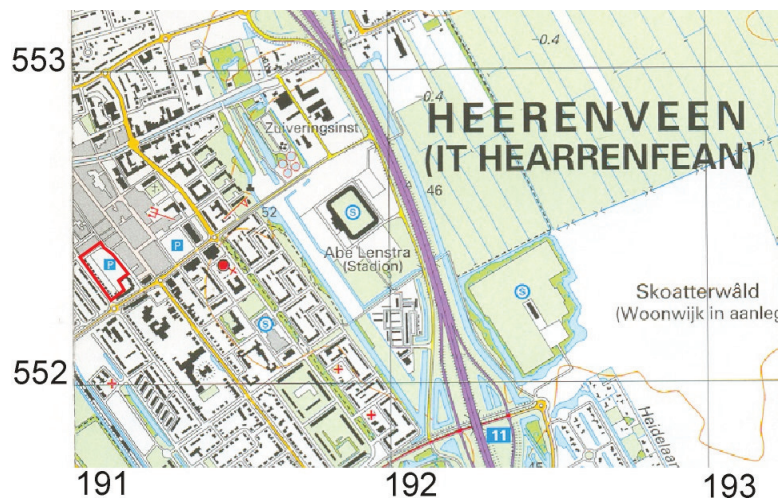
Het onderzoek bestaat uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek. Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een archeologisch verwachtingsmodel van het gebied aan de hand van beschikbare archeologische plus bodemkundige en historisch-geografische informatie. Tijdens het veldonderzoek wordt dit verwachtingsmodel getoetst. Het doel van het inventariserend veldonderzoek is in de eerste plaats het lokaliseren van eventuele archeologische indicatoren, zoals artefacten, houtskool of afvallagen. In de tweede plaats heeft het veldonderzoek tot doel om de gaafheid van het bodemprofiel vast te stellen om de kans op eventuele onverstoorde archeologische grondsporen te bepalen.

1.2 Locatie

Het plangebied bevindt zich in het centrum van Heerenveen, gemeente Heerenveen (zie Figuur 1). Het terrein ligt tussen de Van Dekemalaan en de Gedempte Molenwijk. De zuidoostelijke grens wordt gevormd door de bebouwing aan de Koornbeursweg en de noordwestelijke begrenzing is een supermarkt (Van Dekemalaan nummer 24). Ten tijde van het veldonderzoek was het plangebied grotendeels bestraat en in gebruik als parkeerterrein Molenplein. Langs de Van Dekemalaan liggen huizen met tuinen (zie Figuur 2).

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Friesland
Gemeente:	Heerenveen
Plaats:	Heerenveen
Toponiem:	Centrum-West
Kaartblad:	11D
RD-centrumcoördinaten:	191,125/552,350
Oppervlakte:	1,5 hectare

Figuur 1: Heerenveen, Centrum-West: ligging van het onderzoeksgebied. De begrenzing van het gebied is met een rode lijn weergegeven. [Naar: ANWB, 2004. *Topografische Atlas Friesland 1:25000*. ANWB bv, Den Haag; een blok geeft een vierkante kilometer aan.]

Figuur 2: Heerenveen, Centrum-West: foto's van de onderzoekslocatie. De foto's aan de linkerkant zijn van het parkeerterrein Molenplein; de foto linksboven is genomen richting het noordoosten en de foto linksonder richting het zuidoosten. De foto rechts laat de achterkant van een deel van de bebouwing aan de Van Dekemaweg zien, genomen richting het noordwesten.

2. Methoden en Technieken

2.1 Bureauonderzoek

In het bureauonderzoek is de bestaande relevante kennis van de onderzoekslocatie verzameld. Daartoe zijn de in Tabel 1 weergegeven bronnen geraadpleegd.

Tabel 1: Heerenveen, Centrum-West: overzicht van de geraadpleegde bronnen.

ANWB, 2004. <i>Topografische Atlas Friesland 1:25000</i> . ANWB bv, Den Haag: 102.
Centraal Archeologisch Archief (CAA) en Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) [ARCHIS].
<i>Friese Archeologische Monumenten Kaart Extra (FAMKE)</i> .
Schotanus, C. 1664. <i>Beschrijvinge van de Heerlyckheydt van Frieslandt</i> . Facsimile-uitgave 1978. De Tille bv Leeuwarden/Theatrum Orbis Terrarum bv Amsterdam.
Stichting voor Bodemkartering, 1976. <i>Bodemkaart van Nederland 1:50000. Blad 11 West: Heerenveen</i> . StiBoKa, Wageningen.
Uitgeverij Nieuwland, 2006. <i>Grote Historische Topografische Atlas ±1926-1934. Fryslân 1 : 25 000</i> . Uitgeverij Nieuwland, Tilburg: 164-165, 182-183.
Uitgeverij 12 Provinciën. 2005. <i>Luchtfoto Atlas Fryslân 1:14 000</i> . Uitgeverij 12 Provinciën, Landsmeer: 235.
Versfelt, H.J. & M. Schroor. 2005. <i>De Atlas van Huguenin, Militair-topografische kaarten van Noord-Nederland. 1819-1829</i> . Groningen/Veendam: kaart 37.
Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1992. <i>Grote Historische Provincie Atlas 1:25 000. Friesland 1853-1856</i> . Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen: 129-130.
www.dewoonomgeving.nl
www.fryslan.nl

2.2 Veldonderzoek

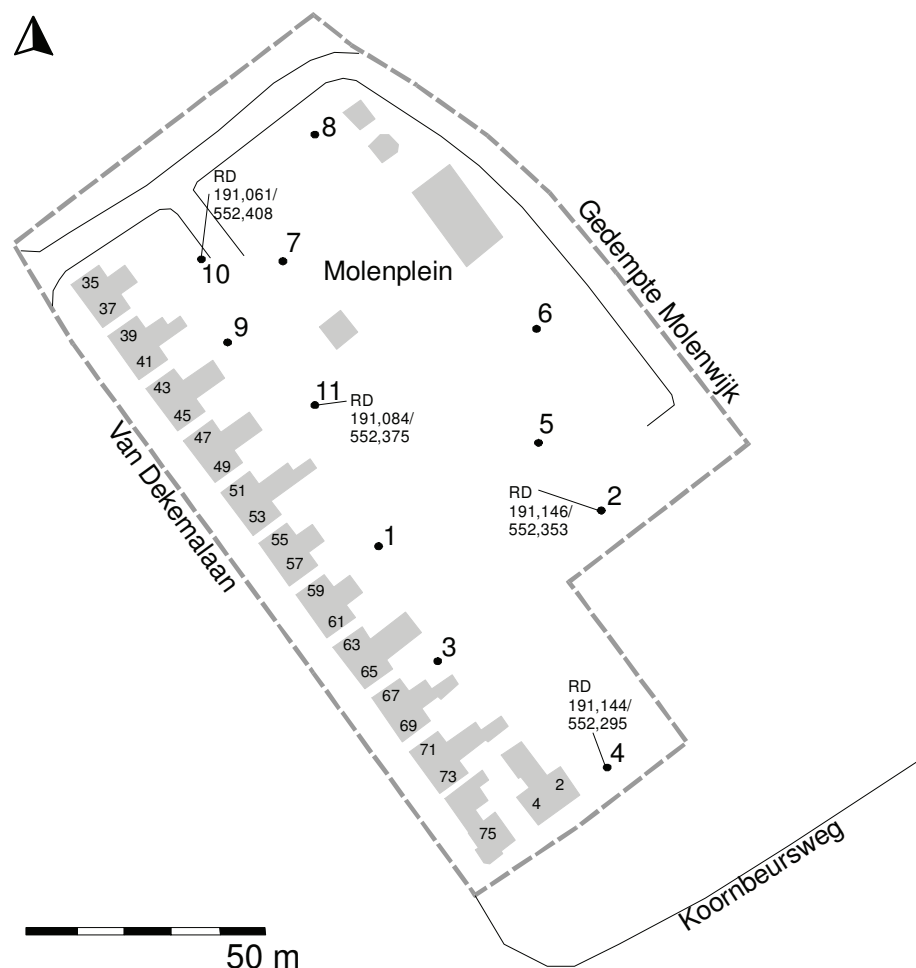
Het onderzoek heeft plaats gevonden op 6 april 2006. In totaal zijn 11 boringen uitgevoerd (zie Figuur 3).

Het onderzoek is verricht conform de voorschriften van de Provincie Fryslân, zoals deze zijn gepubliceerd op de internetpagina www.fryslan.nl. Op de Friese Archeologische Monumenten Kaart Extra (FAMKE) staat voor de periode steentijd/bronstijd de aanduiding 'karterend onderzoek 2' vermeld. Dit houdt in dat een archeologisch bureauonderzoek en een booronderzoek met gemiddeld zes boringen per hectare plus NAP-hoogten-bepalingen vereist zijn. Eventueel aanwezige zandkoppen dienen met megaboringen te worden onderzocht. Voor de periode ijzertijd-Middeleeuwen wordt voor het gehele gebied geen onderzoek voorgeschreven.

De boorlocaties zijn verspreid over het terrein geplaatst, waarbij rekening is gehouden met de bestaande bebouwing en de ligging van leidingen.

De boringen zijn ingemeten aan de hand van de bestaande bebouwing. Op boorlocaties 2 en 5 tot en met 8 is eerst de bestrating verwijderd. Het eerste deel van de boringen (tot het veen) is geboord met een edelmanboor met een doorsnede van 10 cm. Daarna is overgegaan op een 3 cm steekguts. De opgeboorde grond is doorzocht op archeologisch materiaal zoals aardewerk, bewerkt vuursteen en houtskool. In de guts is het sediment laagsgewijs afgesneden en is het zand op een 4 mm zeef gezeefd. Daarnaast zijn bepaald: diepte, lithologie en kleur (m.b.v. Munsell) en alle overige bijzonderheden zoals roestvlekken, puinresten, grind, e.d.

De hoogte van alle boorlocaties ten opzichte van NAP is bepaald met behulp van een waterpasinstrument. Er is geen veldkartering uitgevoerd wegens de aanwezigheid van bestrating.

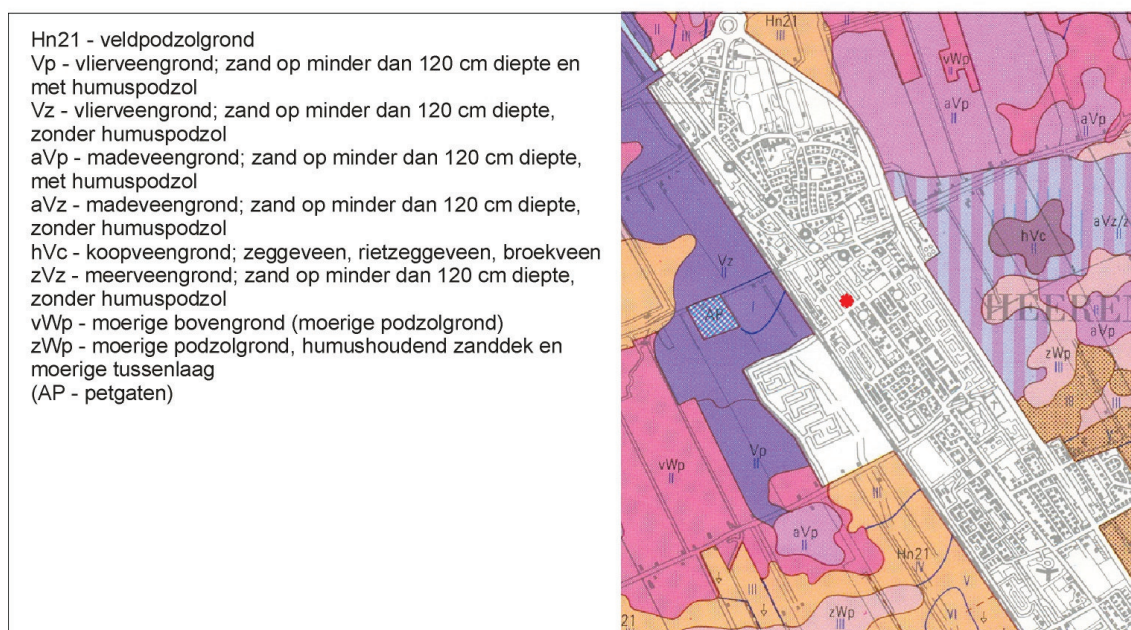
Figuur 3: Heerenveen, Centrum-West: boorpuntenkaart. De begrenzing van het plangebied is aangegeven met een grijze onderbroken lijn. De genummerde punten geven de uitgevoerde boringen weer.

3. Resultaten en Interpretatie

3.1 Bureauonderzoek

Bodem

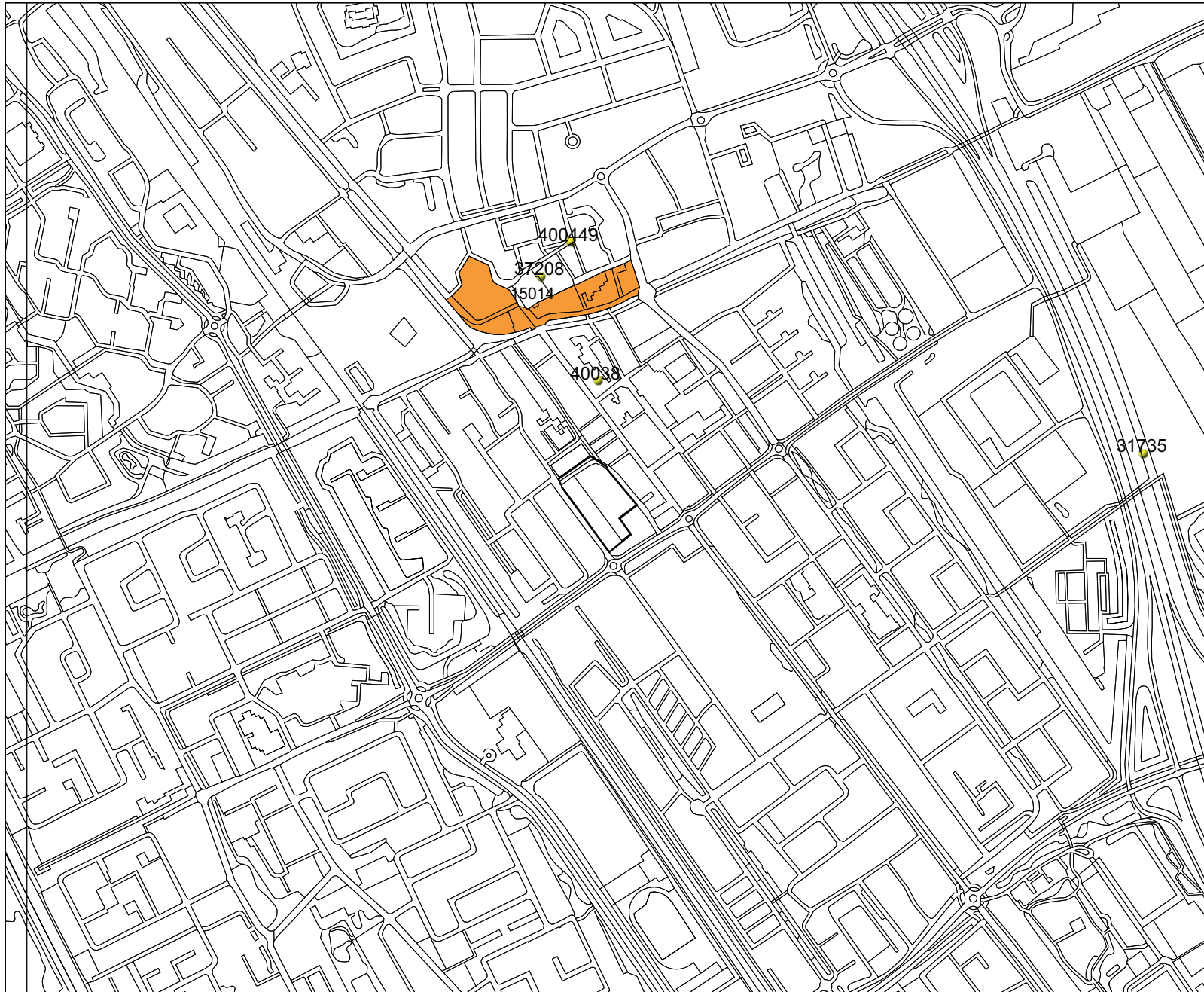
Heerenveen Centrum-West is wegens de ligging in de bebouwde kom niet gekarteerd door Stichting BodemKartering (StiBoKa). Ten oosten van het plangebied ligt echter een vlierveengrond met zand op minder dan 120 cm onder het maaiveld (classificatie bodemkaart Vz met grondwatertrap II: gemiddeld laagste grondwaterstand is tussen 50 en 80 cm beneden het maaiveld). Er heeft zich geen humuspodzol gevormd (zie Figuur 4). Ten oosten van het plangebied is een samengestelde bodem aanwezig van een madeveengrond en een meerveengrond. Het zand begint hier op minder dan 120 cm onder het maaiveld en ook hier heeft zich geen humuspodzolbodem gevormd (classificatie bodemkaart aVz/zVz met grondwatertrap II).

Figuur 4: Heerenveen, Centrum-West: een detail uit de bodemkaart. De ligging van het plangebied is aangegeven met een rode stip. [Verschaald; zie onder 2.1 Bureauonderzoek.]

Heerenveen, Centrum-West

Figuur 5. Bekende archeologische waarden.

Legenda

 TOP10 ((c)TDN)

 VONDSMELDINGEN

 WAARNEMINGEN

MONUMENTEN

 archeologische betekenis

 archeologische waarde

 hoge archeologische waarde

 zeer hoge archeologische waarde

 zeer hoge arch waarde, beschermd

 GEMEENTEN

 PROVINCIES

ROB
Archisll

Tabel 2: Heerenveen, Centrum-West: overzicht van de CMA- en CAA-meldingen uit de omgeving van het plangebied (voor de ligging wordt verwezen naar Figuur 5).

Nummer	RD	Omschrijving	Datering
CMA 15014/11 D-004	190,877/552,764	de kern van het veenontginningsdorp Heerenveen	vanaf late Middeleeuwen tot nu (vanaf 1050 nC)
CAA 31735	192,150/552,460	1 gouden muntfibula met zilver inleg	vroege Middeleeuwen C: 750-900 nC
37208	190,990/552,800	mogelijke turfschuurfundering en kuil met runderbotten met slachtsporen, onbekend aantal scherven aardewerk	Nieuwe tijd A-B: 1500-1850 nC
40038	191,100/552,600	4 goudguldens uit Holland, Overijssel, Utrecht en Gelderland	Nieuwe tijd B: 1650-1850 nC
400449	191,047/552,868	1 scherf geglazuurd aardewerk	Nieuwe tijd: 1500-1950 nC

Archeologie

Binnen het onderzoeksgebied zijn geen archeologische waarden gemeld aan het Centraal Archeologisch Archief (CAA) en het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). In de nabije omgeving van het plangebied zijn wel enkele meldingen gedaan (zie Figuur 5 en Tabel 2). Ongeveer 300 meter ten noorden van het plangebied bevindt zich de historische kern van Heerenveen [CMA-nummer 15014]. Bij het Geerts Willigenplein zijn turven funderingen gevonden en een kuil met slachtafval. Ook zijn scherven aardewerk aangetroffen [CAA-nummers 37208 en 400449].¹ Tussen de historische kern van Heerenveen en het plangebied is tijdens het leggen van waterleidingsbuizen een kleine schatvondst gedaan van 4 gouden munten [CAA-nummer 40038]. Meer dan een halve kilometer ten oosten van het plangebied Centrum-West is de vondst van een gouden muntfibula (Almohadische Dobra) gemeld [CAA-nummer 31735]. Hier vlakbij heeft De Steekproef in 2003 verkennend onderzoek gedaan en een zandkop/-rug onder het veen aangetroffen met een gave podzolbodem. Er zijn geen vondsten gedaan.²

¹ Zie ook:
De Jong, H. 1988. *Parkeerterrein Crackstate*. Dagrapport; Centraal Archeologisch Archief nummer 37208.
Tulp, C. 2003. *Een Verkennend Archeologisch Onderzoek aan het Geert Willigenplein te Heerenveen*. De Steekproef 2003-04/14, Zuidhorn.
Tulp, C. 2005. *Verslag van Archeologische Waarnemingen op het Geerts Willigenplein te Heerenveen, Gemeente Heerenveen (Fr.)*. De Steekproef 2005-11/14, Zuidhorn.
Wolinge, I. 2005. *Een Aanvulling op het Verkennend Archeologisch Veldonderzoek aan het Geerts Willigenplein te Heerenveen*. De Steekproef 2003-04/14 (aanvulling), Zuidhorn.

² Jelsma, J. & C. Tulp. 2003. *Heerenveen, Sportstad. Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek*. De Steekproef 2003-10/5, Zuidhorn.

Historische Geografie

In Figuur 6 zijn drie details uit historische atlassen afgebeeld. Tot halverwege de negentiende eeuw is het plangebied Centrum-West onbebouwd geweest (zie de details linksboven en rechtsboven). Op de historische atlas met kaarten uit 1926-1934 is wel bebouwing te zien (detail linksonder).

Figuur 6: Details uit de historische atlassen van het plangebied. Het plangebied is met een blauwe cirkel omringd. Linksboven de Huguenin-atlas met kaarten uit 1819-1829 en rechts de historische atlas uit 1853-1856 waarop te zien is dat er geen bebouwing is. Linksonder de historische atlas uit 1926-1934, hierop is bebouwing zichtbaar.

Archeologisch Verwachtingsmodel

Er moet in de bovenste bodemlagen (de bouwvoor en het nog resterende veenpakket) rekening worden gehouden met de mogelijke aanwezigheid van grondsporen of vondsten die met veenontginning te maken hebben of resten van gebouwen uit de Nieuwe Tijd. Onder het veen dient te worden gekeken naar het reliëf van het pleistocene zand. Als er zich onder het veen een podzolbodem heeft gevormd, is het terrein in de steentijd hoogstwaarschijnlijk

droog genoeg geweest voor bewoning of tijdelijke kampementen. Dit geldt vooral voor de hogere delen, de zandkoppen en -ruggen. Hier zouden houtskool en verbrand of bewerkt vuursteen verwacht kunnen worden. Gezien de bodem ten oosten en westen van het plangebied is echter te verwachten dat er zich onder het veen geen podzolprofiel heeft gevormd. De kans op sporen uit de steentijd is dan zeer gering.

3.2 Veldonderzoek

Bodem

In het 1,5 hectare grote plangebied zijn in totaal elf boringen uitgevoerd. Het nog aanwezige veenpakket varieert in dikte tussen 37 en 85 cm (respectievelijk boring 1 en 9). Hierboven bevindt zich een verstoord pakket zeer moerig zand met baksteenresten (in de boorstaten de bouwvoor genoemd ondanks de dikte van het pakket). Ter hoogte van boorlocatie 6 is de dikte hiervan slechts 5 cm, bij boorlocatie 1, 3 en 5 rond een meter. Boringen 2 en 5 tot en met 8 zijn gezet op het parkeerterrein en hebben boven de bouwvoor nog een pakket bestratingszand met bestrating aan het oppervlak. Een aantal boringen moesten na twee pogingen met de puinboor worden gestaakt (boornummers 2, 4, 7 en 11). Het betrof een te dik pakket puin. In boring 10 werd een sterk verstoorde veenlaag aangetroffen van 90 tot 200 cm diepte. Op de overige boorlocaties kon tot het zand worden gegutst. Er werd onder het veen geen podzol waargenomen (uit- en inspoelingshorizonten), maar alleen geel zand, de C-horizont.

Hoogten

Zandkoppen zijn aan het oppervlak van het terrein wegens ontvening, opgebrachte grond en bestrating moeilijk te herkennen. In Tabel 3 wordt een overzicht gegeven van de NAP-hoogten per boorlocatie. Eveneens is hier de hoogte van het zand aangegeven. Er is slechts een klein verschil in diepte van de ligging van het pleistocene zand: ter hoogte van boorlocatie 6 bevindt het zand zich op 1,15 meter beneden het NAP en het laagst ligt het zand bij boring 9, namelijk 1,32 meter beneden NAP.

Tabel 3: Heerenveen, Centrum-West: overzicht van de NAP-hoogte van de boringen en de zanddiepte ten opzichte van het NAP, allebei in centimeters.

Boring	NAP-hoogte in cm	Zandhoogte	Boring	NAP-hoogte in cm	Zandhoogte
1	14	-129	6	19	-115
2	27	-	7	24	-
3	34	-126	8	31	-124
4	14	-	9	18	-132
5	24	-123	10	23	-
			11	11	-

Archeologie

De kans op de aanwezigheid van prehistorische vondsten en grondsporen is het grootst op zandkoppen en -ruggen. De zanddiepte varieert echter niet veel; het zand lijkt iets op te lopen naar het oosten toe. Onder het veen heeft zich geen podzolbodem gevormd, hetgeen inhoudt dat het waarschijnlijk altijd te nat is geweest voor prehistorische bewoning.

Boven het veenpakket is een verstoorde, opgebrachte laag moerig zand aanwezig waarin zich veel puinresten bevinden. Deze puinresten zijn echter (sub-)recent. Tijdens het veldwerk zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

4. Conclusies en advies

Het plangebied Centrum-West te Heerenveen bevindt zich buiten het historische centrum. Dichter bij de oude kern zijn in het verleden enkele meldingen gedaan van vondsten uit de Nieuwe tijd. Ongeveer een kilometer ten oosten van het onderzoeksgebied is een oudere vondst gedaan: een gouden muntfibula. Tijdens het veldwerk zijn geen archeologische vondsten gedaan.

Dit deel van Heerenveen heeft een veenbodem waaronder zich pleistoceen zand bevindt zonder podzolvorming. Een deel van het veen is ontgonnen en er is het bovenste deel van het restveen is vermengd met zand en puin tot een moerig pakket.

Voorafgaand aan het veldwerk is een archeologisch verwachtingsmodel opgesteld. De resultaten van het veldwerk voldoen hier deels aan. Er werden geen middeleeuwse grondsporen/vondsten verwacht daar er op de historische atlanten tot halverwege de negentiende eeuw geen bebouwing is geweest. Er is wel puin boven het veen aangetroffen, maar dit is recent materiaal. Eventueel aanwezige resten van de veenontginningen zijn niet aangetroffen. De bodem bleek inderdaad geen podzolprofiel te bevatten onder het veenpakket. Dit betekent dat het hoogstwaarschijnlijk in de steentijd te nat was voor bewoning.

Advies

Op basis van de bovenstaande resultaten concluderen wij dat de kans op de aanwezigheid van onverstoorde archeologische grondsporen in plangebied Centrum-West te Heerenveen klein is. Beschermende en/of beperkende maatregelen zijn niet wetenschappelijk te verdedigen. Archeologisch vervolgonderzoek is dan ook niet noodzakelijk.

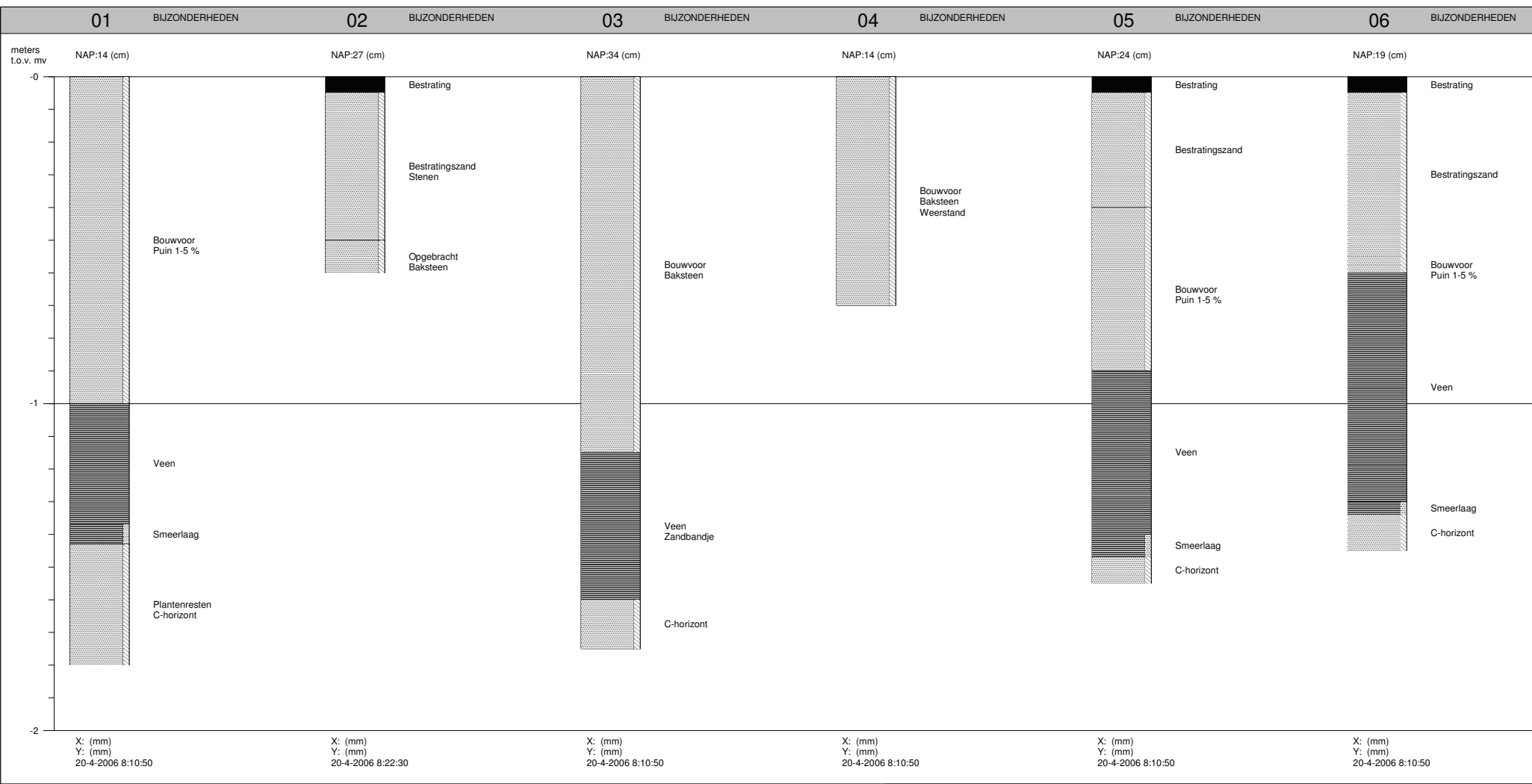
Wij wijzen erop dat bij het onverhoopt aantreffen van archeologische materialen en/of sporen deze conform de Monumentenwet 1988 artikel 47 gemeld dienen te worden bij de gemeente Heerenveen.

Zuidhorn, 27 april 2006

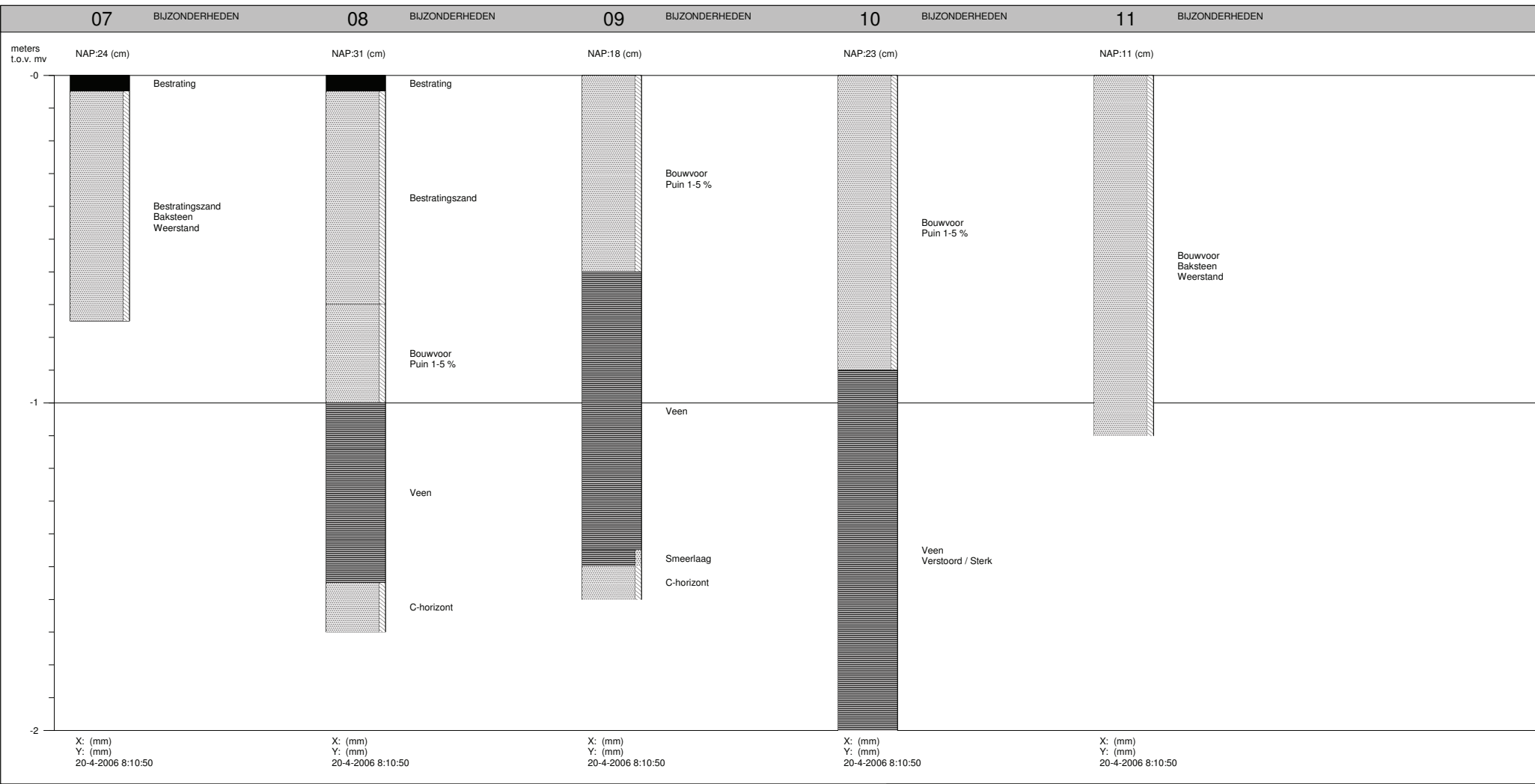
drs. C. Tulp
(senior archeoloog)

Appendix

Heerenveen, Centrum-West (Fr.)
boorprofielen en bodembeschrijving volgens NEN5104

Opdrachtgever	: Gemeente Heerenveen
Projectnaam	: Heerenveen
Projectlocatie	: Centrum-West
Projectnummer	: 2006-03/12
Analyse parameter	:
BOORPROFIELEN	
Getekend volgens: NEN5104	
Datum: 10-7-2006	Bijlage:
Blad: 1	Van: 2

Opdrachtgever	: Gemeente Heerenveen
Projectnaam	: Heerenveen
Projectlocatie	: Centrum-West
Projectnummer	: 2006-03/12
Analyse parameter	:
BOORPROFIELEN	
Getekend volgens: NEN5104	
Datum: 10-7-2006	Bijlage:
Blad: 2	Van: 2

Appendix III: Heerenveen, Duisterhoutschool/It Oerset

1

X-coördinaat (m) : 192209
Y-coördinaat (m) : 552816
Maaiveld (cm) : -38

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort
0 - 135	zand sterk siltig, grijs-bruin, 10YR2/1, Zand: matig fijn, bouwvoor, Opm.: Plastic, VeelGrind, VerstoordMetGeelZand
135 - 180	zand zwak siltig, licht-grijs, 2.5Y5/6, Zand: matig fijn, opgebrachte grond, Opm.: Veenbrokken
180 - 215	veen Z1, bruin, 7.5YR2/2
215 - 220	veen sterk kleiig, zwart, 10YR1.7/1, Opm.: Smeerlaag
220 - 235	zand zwak siltig, geel, 2.5Y4/4, Zand: matig fijn, C-horizont

2

X-coördinaat (m) : 192190
Y-coördinaat (m) : 552833
Maaiveld (cm) : -33

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort
0 - 110	zand sterk siltig, grijs-bruin, 10YR2/1, Zand: matig fijn, bouwvoor, Opm.: VerstoordMetGeelZand, VeelGrind
110 - 165	veen Z1, bruin, 7.5YR2/2
165 - 170	veen sterk kleiig, zwart, 10YR1.7/1, Opm.: Smeerlaag
170 - 190	zand zwak siltig, geel, 2.5Y4/4, Zand: matig fijn, C-horizont

3

X-coördinaat (m) : 192206
Y-coördinaat (m) : 552867
Maaiveld (cm) : -49

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort
0 - 10	zand zwak siltig, grijs-bruin, 10YR2/1, Zand: matig fijn, bouwvoor, Opm.: VerstoordMetGeelZand
10 - 112	veen zwak kleiig, bruin, 7.5YR2/2
112 - 118	veen sterk kleiig, zwart, 10YR1.7/1, Opm.: Smeerlaag
118 - 140	zand zwak siltig, geel, 2.5Y4/4, Zand: matig fijn, C-horizont

4

X-coördinaat (m) : 192221
Y-coördinaat (m) : 552844
Maaiveld (cm) : -42

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort
0 - 15	zand zwak siltig, grijs-bruin, 10YR2/1, Zand: matig fijn, bouwvoor, Opm.: VerstoordMetGeelZand
15 - 115	veen zwak kleiig, bruin, 7.5YR2/2, Opm.: Op100cmHoutresten
115 - 120	veen sterk kleiig, zwart, 10YR1.7/1, Opm.: Smeerlaag
120 - 150	zand zwak siltig, geel, 2.5Y4/4, Zand: matig fijn, C-horizont

5

X-coördinaat (m) : 192266
Y-coördinaat (m) : 552837
Maaiveld (cm) : -52

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving Grondsoort
0 - 15	zand zwak siltig, grijs-bruin, 10YR2/1, Zand: matig fijn, bouwvoor, Opm.: VerstoordMetGeelZand

Appendix III: Heerenveen, Duisterhoutschool/It Oerset

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
15 - 115	veen	zwak kleiig, bruin, 7.5YR2/2
115 - 120	veen	sterk kleiig, zwart, 10YR1.7/1, Opm.: Smeerlaag
120 - 150	zand	zwak siltig, geel, 2.5Y4/4, Zand: matig fijn, C-horizont

6

X-coördinaat (m) : 192259
Y-coördinaat (m) : 552869
Maaiveld (cm) : -55

Lithologie

Diepte (cm)	Omschrijving	
	Grondsoort	
0 - 15	zand	zwak siltig, grijs-bruin, 10YR2/1, Zand: matig fijn, bouwvoor, Opm.: VerstoordMetGeelZand
15 - 85	veen	zwak kleiig, bruin, 7.5YR2/2, Opm.: Houtresten
85 - 90	veen	sterk kleiig, zwart, 10YR1.7/1, Opm.: Smeerlaag
90 - 130	zand	zwak siltig, geel, 2.5Y4/4, Zand: matig fijn, C-horizont